

EIROPAS SAVIENĪBA

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

ANNO 1919

PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO
VISPĀRIZGLĪTOJOŠO MĀCĪBU PRIEKŠMETU PEDAGOGU
KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

Ināra Voitkāne

Vēsturiski hronoloģiskais pārskats (kopsavilkuma tabulas)
Senās Japānas radītās kultūrvērtības

Materiāls izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”
prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”

pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”
aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”

apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu kompetences paaugstināšana”

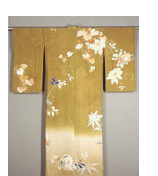
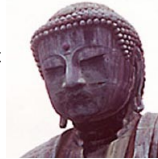
Latvijas Universitātes realizētā projekta

**„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu
kompetences paaugstināšana”**

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003, LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga, 2010

Periodi	Reliģiskais pamats	Rakstība, literatūra	Teātris
<p>Jajoji (5. gs. p.m.ē. - 4. gs. p.m.ē.) Jajoji cilšu, tagadējo japāņu priekšteču, ienākšana Honšju un Kjusju salās.</p> <p>Jamato (4. - 6. gs. sāk.). Jamato - pirmais valstiskais veidojums Honšju salā.</p> <p>Asukas (6. - 7. gs. sāk.). Reizē ar budismu no Ķīnas pārņemta likumdošana, rakstība.</p> <p>Naras (7. - 8. gs.). Tiek nodibināta centralizēta valsts.</p> <p>Heianas (9. - 12. gs.). Centralizētās varas vājināšanās, zemes īpašumu pāriešana ietekmīgu feodāļu rokās. Fudzivaru dzimtas ietekme. Galvaspilsētas pārcelšana uz Heianu.</p> <p>Kamakuras (12. - 14. gs.). Politisko varu iegūst samuraju kārta, augstākā militārā valdība - sjojunāts.</p> <p>Muromači (14. - 16. gs.). Politiskā nestabilitāte, savstarpējo feodālo karu periods.</p> <p>Momojamas (16. - 17. gs.). Pāreja uz miera periodu, centralizētas varas nostiprināšanās.</p> <p>Edo (17. gs. beigās - 19. gs.). Tokugavu dinastijas valdīšanas laiks. Sakaru pārtraukšana ārvalstīm. Tirgotāju un amatnieku autoritātes pieaugums.</p>	<p>Trīs galvenās reliģijas ir sintoisms, budisms (dzenbudisms) un konfūcisms.</p> <p>Sintoisms – Japānas nacionālā reliģija (tulkojumā – dievu ceļš). Reliģija saistās ar panteismu (filozofijā mācība, ka Dievs mīt katrā mazākajā pasaules sastāvdaļā, Visums un Dievs nav šķirami) dabas pielīdzināšanu dievībai. Sintoismā pielūgsmes objekti tika dēvēti par kami (neredzami dabas gari, arī cilvēka dvēsele pēc nāves top par kami), kas tiek attiecināts gandrīz uz visu - dabas parādībām, dzīvniekiem, putniem, augiem un arī senčiem. Visa dzīva un nedzīva daba ir apdvēselota. Klīnšu, upju, vēja, ziedu, pērkonu, sniega un vētru kami mīt līdzās cilvēkiem. Sintoismā pastāv vairāk nekā astoņi miljoni kami. Ārkārtīgi mīglains bija priekšstats par pēcnāves dzīvi. Pēc nāves cilvēka dvēsele jeb kami dodas uz kalniem, kuru augstumos rada mājvietu. Sākotnēji svētvietas tika rīkotas atklātā vietā, vēlāk tās tika papildinātas ar tempļiem. Iekšējie tempļi tika domāti gariem, nevis cilvēkiem. Šos tempļus varēja apmeklēt tikai priesteri. Ārējos tempļos notika rituāli un ceremonijas, kas nodrošināja pareizas attiecības ar kami.</p> <p>Sintoisma reliģija īpašu uzmanību pievērš tīrībai. Pirms došanās tempļi tā apmeklētāji skalo muti un mazgā rokas. Arī mājās ievēro tīrību (apavus atstāj aiz sliekšņa). Sintoisma reliģijai nav apkopotu Svēto rakstu, bet ir svētā grāmata „Kodziki”, kas sarakstīta 8. gs. sākumā. Grāmata glabā senas leģendas un mītus, kas vēsta par salu izcelšanos, dieviem, varoņiem un imperatora dievišķo izcelsmi no saules divietes Amaterasu.</p> <p>Sintoisms, kas ļoti ietekmējis gan japāņu sadzīvi, gan pasaules uzskatu, ir dzīva reliģija Japānā arī šodien. Sinto uzskatāms gandrīz par japāņu tradicionālo dzīves veidu.</p> <p>Budisma un sintoisma sintēze Japānas kultūrā. 5. - 6. gs. Japānā izplatījās budisma mācība 2. gs. nogalē. Praktiski nebija domstarpību starp sintoismu un budismu. Varētu sagaidīt konkurences cīņu šo divu reliģiju starpā, bet apbrīnojamā kārtā tādās nav. Sākumā budisma atziņas par četrām patiesībām un astoņiem ceļiem pārņēma aristokrāti, bet sintoismu joprojām uzturēja vienkāršā tauta. Laika gaitā šīs divas reliģijas apvienojās. Sintoisma dievības tiek pasludinātas par Budas iemiesojumiem, bet Budu sintoismi skaidro kā visuresošā dieva izpausmi. Pakāpeniski notiek pat tāda kā sadale: ar bērēm, mirušo piemiņu saistītie rituāli un citi skumjbie brīži cilvēka dzīvē tiek veikti saskaņā ar budisma kanoniem, bet sintoismam paliek priecīgie cilvēka dzīves notikumi. Arī budisma un sintoisma tempļi bieži vien atrodas līdzās. Īpašu iespaidu Budisms atstāja uz tušas gleznniecību, ko līdz tam japāņi nepraktizēja.</p> <p>Dzenbudisms – Japānā nodibinājās viena no ietekmīgākajām sektām dzen (no ķīniešu čan), kas guva plašu piekrišanu samuraju vidū. Dzenbudisms mācīja, ka apskaidrību cilvēks var gūt nevis mācīdamies, bet gan piepešā atklāsmē, ar kādu vainagojas pilnīga saplūsmē ar dabu. Dzenbudisti lielu uzmanību pievērsa ķermeņa pārvaldīšanai, paškontrolē un praktiskai meditācijai, nevis tās formālām studijām, tālab dzen kļuva par samuraju (samuraji - japāņu karotāji) – japāņu bruņinieku - dzīves filozofiju. Samuraja galvenais pienākums bija apsargāt, aizstāvēt un atriebt savu pavēlnieku, un tā dēļ būt gatavam upurēt ne tikai paša, bet arī visu savu piederīgo dzīvības.</p> <p>Konfūcisms. 17. gs. pārņēma no Ķīnas. Konfūcija mācībai bija ideoloģisks balsts, nostiprinot valstisko vienotību. Galvenā ideja bija sabiedrības harmonizēšana, veidojot tādas cilvēku attiecības, kādas parasti pastāv japāņu ģimenē: savstarpējo cieņu, uzticību, mīlestību, tradīciju godāšanu, pakļaušanos ģimenes galvas neapstrīdamajai autoritātei. Valstiskā mērogā tas nozīmēja zemākstāvošā pakļautību augstākstāvošajam un valsts vadītāja neierobežotu varu. Pēc Konfūcija mācības cilvēkam jācenšas būt labam savas valsts pilsonim un jāpilda savi pienākumi. Šīs attiecības prasīja bezierunu pakļaušanos vispārīgajām interesēm, jo tas esot noteikts ar debesu likumu un gudram cilvēkam jādzīvo saskaņā ar likumu.</p>	<p>Japāņu rakstības pamatā – ķīniešu hieroglifi, kas piemēroti japāņu valodai. Pirmie rakstu teksti saglabājas no 8. gs., tā ir senā hronika „Kodziki” un pirmā japāņu dzejas antoloģija „Manjosjū” (desmit tūkstoši lapu). Ar rakstību cieši saistīta kāda cita sfēra japāņu kultūrā – kaligrāfija (rakstības māksla). Vienā rakstu zīmē apvienojas daudzi grafiskie elementi. Vēl šodien tradīcijas prasa, lai kaligrāfijas un dzejošanas mākslu apgūst ikviens izglītots cilvēks Japānā.</p> <p>Japānā līdz 7. gs. izplatīta bija folklorā - dziesmas, dzeja un mitoloģija. Rakstības izveidošanās lika pamatus klasiskās literatūras radīšanai. Aptuveni 9. - 12. gs. izveidojās jauni literārie žanri. Rodas ar dzeju piesātināta proza, no kuras vēlāk izaug dzejas klasiskā forma - tanka. To veido 31 zilbe, tās izkārtotas piecās rindās: pirmajā un trešajā rindā pa piecām, bet pārējās pa septiņām zilbēm katrā.</p> <p>Sākot ar 16. gs., populārs un savdabīgs kļuvis japāņu dzejas žanrs haiku. Uzbūves ziņā līdzinās japāņu piecīnīti - tankai, tikai bez divām pēdējām rindām. Haiku ir lakoniskas trīsīnīdes ar zilbju skaitu 5, 7, 5, tātad kopā 17 zilbes. Tā ir filozofiska dzeja, kurai ir raksturīgas divas formas:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Vienai formai raksturīgi dzenbudisma garā mēģināt radīt impulsus dvēseles ceļam uz statori (pēkšņa dievišķa atskārsme, kas ļauj cilvēkam uztvert dabas un Visuma lielo patiesību). ● Un otra haiku formas nosacījums ir atbals no konkrēta gadalaika. Gadalaiks ir galvenais haiku tēls, iesaistot cilvēka dzīves norises, pārdzīvojumus un dvēseles izjūtas. Katram gadalaikam ir savs, noteikts sezonas vārds, kas ir kā saikne starp cilvēku un dabu caur pavasara, vasaras, rudens un ziemas maiņu. <p>Haiku dzejā priekšroka tiek dota pēc iespējas vienkāršiem vārdiem, kas precīzi, skaidri un vienozīmīgi atklāj vārda nozīmi. Viena no haiku īpatnībām, kas radusies budisma ietekmē - aizliegums pievērsties mīlas tēmai.</p> <p>Ievērojamākie haiku dzejnieki Japānā ir Basjo, Busons, Isa.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Basjo Macuo (1644-1694) ievērojamākais haiku dzejnieks Japānā, šī dzejas žanra pilnveidotājs. Savā dzejā Basjo tiecās parādīt, ka katram dzīves brīdim ir vērtība un nozīmība - mazajā dzīvē ir arī lielās dzīves elpa. ● Busons Josa (1716-1783) ar viņa vārdu saistās haiku renesanse 18. gs. 1. pusē. Busona haiku galvenokārt raksturo maksimāls poētiskā tēla piesātinājums, detaļu precizitāte, stilistiska daudzveidība, tēlojuma dinamisms un krāšņa izteiksme. ● Isa Kobujasi (1762-1827) dzeja ir ļoti sirsnīga. Isa daiļradei raksturīgs liriskas apvienojums ar ironiju, humoru, trīs dažādu stilu sajaukums. Viņa dzejā jūtams, ka dzija radniecība vieno cilvēku, dzīvnieku un augu pasauli. 	<p>Teātra aizsākumi senajā Japānā meklējami Jamato periodā (3.-6. gs.) zemkopju svētku rituālos, kas notika pie sintoistu tempļiem ugunsaura gaismā. Līdz mūsdienām saglabāties klasiskais japāņu No un Kabuki teātris.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● No teātris izveidojies 14. gs. un attīstījās dramaturga Kannami un viņa dēla Zeami vadībā. No teātris pārstāvēja militārās aristokrātijas (samuraju) ētiskos principus. No teātris atspoguļo elitāru, seno laiku bruņinieku un garīdznieku domāšanu, ideālus un dzīves uzverti. No drāmas sižeta līnijas ir ļoti vienkāršas un apmēram vienādas. Izrādes ir reliģiski mistiskas ar dialogiem, mūziku un deju. No bija "liriska drāma" vai "drāma dejā". Aktieru skaits parasti aprobežojas ar 2 - 5 cilvēkiem un kori. Aktieri ir tikai vīrieši ar krāšņiem tērpiem un maskās. ● 17. gs. radās jauna teātra forma Kabuki, kas pauda viduslīdnieku (tirgotāju) intereses par cilvēku sabiedrības atklāšanās dzīves norisēm. Satura ziņā kabuki teātra izrādes ir piezemētākas, galvenais varonis pietuvināts savam laikam un sadzīvīkajam, izrādēs tiek risinātas sadzīvīskās un morāli ētiskās problēmas. Kabuki teātrim bija divi žanri – vēsturiska tragēdija un sadzīvīskā drāma. Kabuki saglabāja daudzus No elementus, visas lomas tāpat spēlēja vīrieši maskās (kaut gan dibinājusi sievieti), un izrādēs tiek apvienotas dziesmas, dejas un vēstījums. Vīrieti, kas tēlo sievieti, dēvē par "onnagata". <p>Abi šie teātra žanri līdztekus modernajam 20. gs. teātrim turpina pastāvēt arī šodien.</p>

Māksla un arhitektūra

Arhitektūra:

- Japāņu pirmās celtnes apmēram 1.gs. p.m.ē. bija mazas, no koka celtas **svētnīcas**. Savu apmēru ziņā nelielās taisnstūra ēkas tika paceltas virs zemes un balstījās uz resniem stabiem. Tās sedza masīvs divslīpju jumts, bet iekšpusē valdīja puskrēsla un tukšums. Kā spilgtu paraugu var minēt sintoistu svētnīcu Isī. Svētnīcas laukumu ieslēdz žogs ar bagāti veidotiem vārtiem, kuru tuvumā atrodas ūdens tvertne jeb šķīstīšanās aka un šķīstīs dievībai ziedojamām vēltēm. Svētais koks vai vesela birzs papildina sinto svētnīcas kopainu.
- Apmēram 6.gs. p.m.ē. daudz greznāki par sinto svētnīcām bija **budistu veidotie tempļi**. Līdzīgi sintoisma svētnīcām arī te veidojās ēku kompleks, kurā ietilpa vārti, ansambla galvenā ēka kondo, pagoda, relikviju glabātuve u.c. Tas viss stingrā kārtībā ietverts taisnstūra laukumā, kuru no visām pusēm norobežo sienas. Tempļa iekšienē vienmēr atrodas Budas tēls (vara vai koka), kas parasti ir liela apjoma.
- Japānas tempļu arhitektūrā nekad nav saskatāma vēlēšanās apvienot vairākas telpas, tāpēc svētnīcas parasti bija no daudzām atsevišķām celtnēm (kondo jeb "zelta halles", kodo jeb sprediķa halles, zvānu vai bungu torņa u.c.). **Liela vērtība tika vēltīta vārtiem tori**, kurus novieto dienvidu vai austrumu virzienā no tempļiem. **Tori uzskata par Japānas nacionālo simbolu**, jo tas ir viens no nedaudzajiem īsti japāniskās celtniecības paraugiem, kas pastāvējis bez svešzemju ietekmes. Tempļus bieži apvieno ar klostera būvēm, tuvāko apkārtni izdallo ar kokiem un krūmiem. Konstruktīvā ziņā japāņu tempļu, piļu vai dzīvojamu ēku būves ir raksturīgas iedaļu celtnes, kas taisītas no koka apbrīnojami rūpīgā darbā. Arhitektūrā nozīmīgu vietu ieņēma vārti, ar ko noslēdzas gandrīz vai katra ieliņa, kas rada tīkamus arhitektoniskus akcentus uz lielo piļu vārtu fona.
- 8. gs. vienotas valsts izveide saistīta ar **pirmās pilsētas Naras būvniecību**. Šī pilsēta projektēta pēc Ķīnas arhitektūras parauga - platas ielas, rūpīgi sarindoti laukumi u.c. Lai akcentētu valsts nozīmību, pieauga ēku apjomi. Spilgts piemērs bija imperatora pils komplekss, kā arī 50 metrus **augstais Todaidži tempļis**. Tempļis bija uzbūvēts tā, lai tajā varētu ievietot milzīgo 16 m augsto bronzā izlieto Budas skulptūru.
- Liela daļa tempļu tiek būvēta kalnainās vietās. Tiek veidoti apzaļumoti kuģojamie kanāli, gleznaini ainavu dārzeņi ar mākslīgi uzbūvētiem uzkalniem, diķiem un tiltiņiem.
- **Japānas parki un dārzeņi**. Japāņu dārzeņi ir savdabīgs mākslas veids, kur dabas daudzveidība tiek atveidota miniatūrā veidā. Japāņu dārza būtība sakņojas filozofiskā uztverē. Dārzu veidolā atklājas japāņu tautas savdabīgais filozofiskais pasaules skatījums. Ainavu dārzeņi ir izmeklāti vienkārši, kas ietver sevī **Visuma modeli**. Dārzos veido sausus ainavas, kuru iekārtošanā izmanto **netradicionālus materiālus: akmeņus, oļus, smiltis, šķembas, sūnas. Neatņemama šo dārzu sastāvdaļa ir klusums, un tos arī sauc par meditāciju dārzeņiem**. Viens no dzen šedevriem ir **Riondzi klostera dārzs** japāņu pilsētā Kioto. Neliels sakopts smilšu laukumīņš (31 x 15 m) simbolizē pasaules okeānu, mūžību. Piecpadsmit akmeņi - apdzīvotās pasaules, sūnas - augu un dzīvnieku valsti, dzīvību. Akmeņi izvietoti tā, lai, raugoties no jebkura skatu punkta, tie visi 15 nekad nebūtu redzami - viens no tiem vienmēr būs aizsegts. Šāds izkārtojums norāda uz neesošo, ko aizsedz esošais.

Glezniecība:

- Japāņu mākslas princips - "Neradi pats, bet atrod un atklāj!"
- Japānas glezniecība attīstījies Ķīnas ietekmē, tomēr tā neaizēnoja Japānas radošās tieksmes. Sākotnēji attīstījās **sienu glezniecība**. No 7. gs. saglabājušies paraugi **Horjūdži tempļa Naras pilsētā**.
- **Tradicionālajā japāņu glezniecībā galvenokārt izmanto melnu vai krāsainu tušu uz papīra un zīda**. 9. - 12. gs. rodas pirmā nacionālā **Jamatu skola**, kur apgūst glezniecības mākslu. Līdzīgi Ķīnai japāņu glezniecība izveidojās no raksta. Populāras kļūst papīra un zīda tīstokļu gleznes. Izšķir divas tīstokļu formas:
 - **kakemono** (stāvo, kuru piekar pie sienas);
 - **makemono** (guliskā, ko skata tikai rokās). Makemono tīstokli skatoties, to atritina un saritina. Tīstokļu gleznes galvenā vērtība ir kultūrvēsturiskā.
- Gandrīz katrs gleznotājs ir arī dzejnieks, jo pati glezna ir stāsts bez vārdiem par dzīvi. Sākotnēji izmantota reliģiska vai filozofiska tematika, vēlāk sadzīves un darba ainas.

Ksilogrāfija. 18. gs. japāņu mākslā ienāk ksilogrāfija. **Mākslas pamatā ir gravējumi kokā, kam tiek uzklāta krāsa un izdarīts novilkums**.

Parasti kopā strādāja trīs cilvēki: mākslinieks, kas darināja zīmējumu, meistars, kas grieza zīmējumu kokā, un iespiedējs. Par autoru tika uzskatīts tikai mākslinieks, kas arī kogrīzumu parakstīja. Sākotnēji nospiedumi bija melnbalti, vēlāk arī daudzkrāsaini. Grafiskajā mākslā tiek attēlota pilsētas dzīves ainas, teātra žanrs, skaistules, dabas ainas u.c. Ievērojamākie grafiskās mākslas mākslinieki - Kitagava Utamaro, Hokusai Kacusika, Hirošige Ando.

Tēlniecība:

- Attīstījās Japānas koka **tēlniecības maskas**. Šīs maskas bijušas ne vien traģiskas, bet arī komiskas. Lielas izmaiņas notikušas ap 14. gs., kad sāk darboties aristokrātiskais No teātris. Tad maskas iegūst lielu reālas plastikas izteiksmes spēku. Japāņu teātra maskas pielīdzina mākslas darbiem, ko uzglabāja kā dārgas relikvijas.
- Japāņu tēlniecība saistīta ar **pēcnāves kultu un budisma reliģiju**. Monumentālās tēlniecības darinājumi bija **Budas statujas no bronzas vai koka**. Ievērojamākā no tām ir **Lielais Buda Kamakurā**, kas darināta 1252. gadā. Lielais Buda ir bronzas lējums, un tā augstums ir 12 m. Budas figūra pauzē budisma ideju - dvēseles mieru un pašapceri.
- Ap 17. gs. Japānā izplatījās un kļuva populāra sīkplastika, ko japāņi sauca par "netcke" - cilvēku un dzīvnieku figūriņās, rotaļlietas no māla, miniatūras grieztas skulptūras, piekariņi, kas tiek karināti pie kimono jostām, tā rotājot japāņu tautas tērpu.

Ikebana - ziedu kārtotāšanas māksla, tējas dzeršanas rituāla sastāvdaļa.

Attēli

Naiku svētnīca Isē.

Todaidži tempļis 8.gs.

Toriji - svētnīcu vārti.

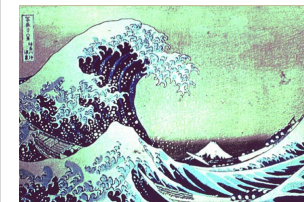
Japāņu dārzeņi - cilvēka un dabas vienību.

Zelta paviljons Kioto.

Riondzi klostera dārzs Kioto.

Kacusika Hokusai. Lielais vilnis.

Kitagava Utamaro. Otokojama.

Kacusika Hokusai. Fudži kalns.

Ūdens - tušas glezniecība. Priedes.

Koka maska.

Lielais Buda Kamakurā.

Dažādu skolu un dažādu stilu ikebanas.